

EVOLUCIÓN DA POBREZA NA ARXENTINA DURANTE O PERÍODO 1993-2003. UNHA PERSPECTIVA COMPARADA COA SITUACIÓN ESPAÑOLA ¹

ANA KARINA ALFARO / JOSÉ JAVIER NÚÑEZ VELÁZQUEZ
Departamento de Estadística, Estrutura Económica e OEI
Facultade de Ciencias Económicas e Empresariais
Universidade de Alcalá de Henares

Recibido: 27 de abril de 2005

Aceptado: 25 de maio de 2005

Resumo: No presente traballo realízase un estudo comparado dos niveis relativos de pobreza económica en España e na Arxentina durante o período 1993-1999 mediante a análise da súa incidencia e da súa intensidade. Para iso, empréganse datos dos ingresos dos fogares a través do Panel de Hogares de la Unión Europea (PHOGUE), no caso español, e da Encuesta Permanente de Hogares (EPH), no caso arxentino. Por outra parte, inclúese un estudo exhaustivo da pobreza na Arxentina a partir das súas grandes rexións (Gran Bos Aires, Noroeste, Nordeste, Patagonia, Cuyo e Pampa), permitindo ampliar o período, en virtude dos datos dispoñibles, ata os anos 1993-2003. Este estudo inclúe unha comparación dos resultados obtidos utilizando dúas escalas diferentes de equivalencia, tales como a OCDE e o ingreso per cápita dos fogares. Ademais, permitirá rastrexar o impacto sobre os niveis de pobreza de acontecementos económicos transcendentais para a economía arxentina no último decenio.

Palabras clave: Pobreza / Distribución de ingresos / Indicadores sociais / Escalas de equivalencia / Medidas de pobreza.

POVERTY TRENDS IN ARGENTINA DURING THE 1993-2003 PERIOD. A COMPARATIVE ANALYSIS WITH THE CASE OF SPAIN

Abstract: In this paper, a comparative study related to economic poverty levels in both Spain and Argentina, during the 1993-1999 period, is developed. The analysis will be based on their poverty incidence and intensity figures. Data used represent gross household incomes, from the European Household Budget Panel (EHBP) in the Spanish case, and the Household Permanent Survey (EPH) in the Argentinean one. On the other hand, a complete poverty analysis is included both in the case of Argentina as a whole and considering its main regions indeed (Gran Buenos Aires, Noroeste, Noreste, Patagonia, Cuyo and Pampa). In doing so, the expansion of the studied period is possible as far as 1993-2003, using available data. A comparison of obtained household results using OECD and per capita equivalence scales will be accomplished too. Beyond this first scope, the afore-mentioned analysis will be useful in order to follow the poverty impact of transcendental economic facts occurred onto Argentinean economy in the last decade.

Keywords: Poverty / Income distribution / Social indicators / Equivalence scales / Poverty measures.

---

1. INTRODUCCIÓN

Durante as dúas últimas décadas, a Arxentina experimentou unha ampla reestruturación económica que xerou cambios tanto no económico coma no social. Así,

---

¹ Os datos do *Panel de Hogares da Unión Europea* utilízanse grazas ao contrato ECHP/15/00, que a EUIROSTAT mantén coa Universidade de Alcalá de Henares. Por outra parte, os autores agradécenlles as valiosas suxestións aos doutores Juana Domínguez, J. Bernardo Pena e Luis F. Rivera, da Universidade de Alcalá de Henares. Os erros, se persistisen, son responsabilidade exclusiva dos autores.

durante os anos oitenta apréciase unha economía cun amplo sector público, con altas taxas inflacionistas e cunha estrita protección comercial e do traballo. O segundo período, que se inicia no ano 1989, caracterízase pola implantación dun plan de estabilización, pola privatización de entidades públicas, pola apertura comercial e pola desregulación do traballo. Entre os anos 1990 e 1994 implementouse o *Plan de convertibilidade*, que estableceu a paridade do peso arxentino co dólar estadounidense, resultando unha reestruturación satisfactoria desde o punto de vista do crecemento e da inflación. Con todo, a partir do ano 1995 aprécianse outras consecuencias –agora negativas– como, entre outras, unha apreciable perda de emprego, sobre todo entre a man de obra non cualificada, como consecuencia da incorporación das novas tecnoloxías. Este feito tivo unha forte repercusión sobre a estrutura social da Arxentina, provocando aumentos na desigualdade ao perder peso a clase media e aumentar notablemente a clase baixa, coa aparición dos denominados “novos pobres”.

Outra consecuencia da reestruturación vén determinada porque, tras a apertura comercial, comezaron a repercutir con virulencia as crises externas, provocando recesións das que nunca se recuperou totalmente e que deixou consecuencias como estancamento no crecemento do PIB, altas taxas de inflación, desemprego, desigualdade e pobreza. Con todas estas características, entre outras, orixinouse a gran crise arxentina de finais do ano 2001.

A partir destes feitos, xorde o interese polo estudo da desigualdade e da pobreza na Arxentina e por iso non é abundante a literatura económica sobre estes temas e, ademais, na súa maioría só incide en aspectos parciais do problema. Así, a maior parte dos traballos só se ocupan do caso concreto da provincia de Bos Aires² que, aínda que concentra en torno ao 50% da poboación total arxentina, presenta unha situación socioeconómica moi diferente ao resto das provincias arxentinas. Outra carencia que se observa en gran parte destes traballos é que só analizan a proporción de pobres, sen que afronten o estudo da súa magnitude.

Por outra parte, a práctica totalidade dos estudos sobre a pobreza na Arxentina utilizan liñas de pobreza absolutas, seguindo a metodoloxía do Instituto Nacional de Estadísticas y Censos (INDEC), a partir da denominada *Canasta Básica de Alimentos*. Así, Paz e Piselli (2000) utilizan liñas absolutas para estudar a evolución da desigualdade do ingreso e da pobreza nas provincias arxentinas entre os anos 1995 e 1999. Tamén parten das liñas de pobreza absolutas propostas polo INDEC os traballos de Cruces e Wodon (2003a, 2003b). Ambos os dous traballos refírense ao período 1995-2002, e analízanse, no primeiro deles, diversos factores determinantes e, no segundo, os compoñentes transitorio e crónico da pobreza na provincia de Bos Aires. Finalmente, Crosta (2000) conclúe que a metodoloxía oficial do INDEC non xera bos resultados cuantitativos para medir a evolución da pobreza,

---

² Neste sentido encádranse, entre outros, e utilizando diversas aproximacións, o traballo de Crosta (2000) para o período 1980-1999, e os de Cruces e Wodon (2003b) e Cruces (2005) para o período 1995-2003.

avogando pola utilización de liñas de pobreza de tipo relativo, cuxa formulación básica se expoñerá posteriormente. Tamén fai referencia á problemática da subde-claración de ingresos nas enquisas de fogares e ao seu impacto nos resultados, que no caso español foi estudado, entre outros, por Pena *et al.* (1996), incluíndo unha proposta de corrección.

Neste artigo, fronte ás características mencionadas da literatura existente, afróntase o estudo da evolución da pobreza na Arxentina e nas súas grandes rexións durante o período 1993-2003, tanto no que se refire á proporción de pobres como á magnitude do fenómeno, utilizando liñas de pobreza de tipo relativo e dúas escalas de equivalencia alternativas para incluír as economías de escala familiares na análise. Ademais, inclúese a comparación co caso español, utilizando agora o período 1993-1999, de acordo coa información dispoñible, que corresponde ás vagas dos anos 1994-2000.

Para desenvolver o obxectivo exposto, o artigo estrutúrase da seguinte maneira. No segundo epígrafe introdúcese o marco teórico que serve de apoio ás decisións tomadas neste traballo para levar a cabo o estudo da pobreza. Seguidamente, no terceiro descríbense os datos que se utilizarán, mentres que no cuarto se expón a metodoloxía necesaria. No quinto epígrafe efectúase a análise da pobreza na Arxentina durante o período 1993-2003, tanto de maneira xeral como utilizando as súas grandes rexións para dar unha perspectiva interna comparada. No sexto epígrafe lévase a cabo a comparación coa pobreza en España durante o período 1993-1999. Finalmente, extráense as conclusións máis relevantes.

2. MARCO TEÓRICO

Entre as diversas aproximacións para medir o benestar social, foi tomando forza, paulatinamente, aquela baseada na construción de indicadores sociais asociados aos seus compoñentes, da que se atopa un precedente próximo no traballo de Tinbergen (1991), que xerou como liña de investigación a de sintetizar toda esta información nun único indicador, sendo o método da distancia DP2 de Ivanovic-Pena (Pena, 1977) un dos seus resultados máis utilizados para construír un indicador de benestar en España (La Caixa, 2000-2004). Por outra parte, entre eses compoñentes pode considerarse que poucos suscitan un interese maior ca o do estudo da pobreza da sociedade pola gran cantidade de factores afectados, o que xerou tradicionalmente tal interese que se configurou como liña de investigación independente. Ademais, as circunstancias económicas acaecidas no último decenio na Arxentina terían serias consecuencias sobre o benestar social do país e, en particular, coa pobreza, o que lle dá un grande interese ao obxectivo deste traballo.

Agora ben, xa no marco do estudo da pobreza cabe unha primeira discusión en relación coa natureza multidimensional do fenómeno, a través das capacidades (*functionings*) dos fogares relacionadas co concepto de privación multidimensional,

tal e como se desprende de Sen (1983). Con todo, neste tipo de estudos cobra unha especial importancia a selección das variables correspondentes, así como a súa ponderación (Brandolini e D'Alessio, 2000; Martínez e Ruiz-Huerta, 2000), á parte do problema da dispoñibilidade de información relevante (Laderchi, 1997). Por estas razóns, neste traballo óptase por realizar o estudo a partir da denominada *pobreza económica* (Sen, 1976), reducindo a posición económica do fogar ao seu ingreso total, á vista das fontes de datos dispoñibles, o que significa valorar economicamente o conxunto de factores que afecta á situación de pobreza e que proporciona unha visión relativa do concepto (Townsend, 1985). Neste sentido, a problemática en relación coa selección do ingreso ou do gasto como aproximación á posición económica dos fogares, exposta en Ruiz-Castillo (1987) ou en Pena *et al.* (1996), entre outros, resulta menos relevante, tendo en conta que o estudo se centra na poboación pobre.

Por outra parte, cómpre destacar as dúas dimensións básicas inherentes ao estudo da pobreza, que son a súa *incidencia* e a súa *intensidade* (Foster e Sen, 1997)³. Así pois, a incidencia da pobreza vén determinada pola proporción de fogares de pobres, o que leva de maneira directa á problemática relacionada coa identificación dos fogares pobres, é dicir, aqueles que non superan o *limiar* ou *líña de pobreza*, cuxa selección condiciona totalmente os resultados obtidos. Agora ben, a literatura presenta varias alternativas, segundo se opte pola versión *absoluta* (definindo unha cesta básica de necesidades, o que implica unha dificultade para definir estas), pola *relativa* (entendendo a pobreza en relación co nivel de vida da poboación da súa contorna, o que implica utilizar unha fracción dalgunha medida de posición da distribución), ou pola *subxectiva* (entendendo a pobreza segundo a perciben os propios fogares)⁴. Neste traballo optárase por traballar con limiares relativos de pobreza, de acordo coas condicións dos países considerados e cos argumentos expostos na introdución.

En canto ao estudo da intensidade da pobreza, o que se persegue é construír algún indicador que mida a magnitude ou a severidade da pobreza soportada polos fogares identificados na fase anterior en cada momento e lugar. Así e todo, a selección dunha medida ou dun indicador que resulte claramente superior ao resto non é doado, xerando dúas liñas de actuación na literatura a partir do establecemento dun conxunto de propiedades (*axiomas*) que se consideran de obrigado cumprimento, como os expresados en Núñez (1990) ou en Ruiz-Castillo (1987), e que permiten reducir o conxunto de posibles medidas que elixir. Neste punto, unha primeira liña de actuación é a proposta de conxuntos de indicadores que despois son sintetiza-

---

³ Ás veces, inclúese a desigualdade como terceira dimensión da pobreza (Sen, 1976), aínda que actuando como factor agravante. Jenkins e Lambert (1997) propuxeron as súas curvas TIP/IID como instrumento gráfico para incluír as tres dimensións, aínda que as comparacións xeradas só alcanzan a estrutura de orde parcial. Unha aplicación ao caso español pode verse en Del Río e Ruiz-Castillo (2001) e en Casas, Domínguez e Núñez (2003). Cantó, Del Río e Gradín (2003) tamén se refíren á *duración na situación de pobreza* como unha cuarta dimensión.

⁴ Un amplo desenvolvemento destes conceptos pode verse en Hagenaars e Van Praag (1985), por exemplo.

dos, extraendo o seu contido común (García, Núñez, Rivera e Zamora, 2002; Domínguez, Núñez e Rivera, 2004) a partir de técnicas de proxección, para o que se precisa dun número amplo de casos para establecer comparacións que permitan a utilización de técnicas de análise multivariante. Con todo, neste traballo optaremos por outra vía alternativa, que consiste na caracterización de medidas de pobreza mediante un conxunto de propiedades que as singularicen fronte ao resto e que permitan seleccionar unha delas. Neste caso, a caracterización exposta en Ebert e Moyes (2002) levaranos á selección da familia de medidas propostas en Foster, Greer e Thorbecke (1984).

3. DESCRIPCIÓN DOS DATOS UTILIZADOS

No presente estudo utilízanse, para o caso arxentino, os datos procedentes da *Encuesta Permanente de Hogares (EPH)*, elaborada polo Instituto Nacional de Estadísticas y Censos (INDEC) da República Arxentina. Actualmente, esta enquisa revela información socioeconómica de fogares e tamén individual de 31 aglomerados urbanos da Arxentina. Desta maneira, ao non considerar a poboación rural, debe aceptarse que tende a subestimar a pobreza. Trátase dunha enquisa realizada semestralmente nos meses de maio e outubro, que ten a característica de ser un panel rotatorio que renova o 25% da mostra por ondada, polo que a permanencia dun fogar se prolonga no programa só por catro ondadas.

Os aglomerados urbanos agrupáronse nas seis grandes rexións estatísticas⁵: o Gran Bos Aires (GBA), o noroeste arxentino (NOA), o nordés arxentino (NEA), Cuyo, a Pampa e a Patagonia, cuxos tamaños mostrais se presentan na táboa 1. Para obter resultados anuais homoxéneos, e que poidan compararse cos obtidos dos datos españois, optouse, posteriormente, por seleccionar só as ondadas que corresponden ao mes de maio de todo o período considerado (1993-2003).

Táboa 1.- Datos mostrais dispoñibles nas rexións arxentinas

ANO	GBA	NOA	NEA	CUYO	PAMPA	PATAGONIA	TOTAL
1993	3291	3757	-	2031	6958	3747	19784
1994	3391	5270	2268	3116	7066	3830	24941
1995	3463	4257	2239	3266	7696	3930	24851
1996	3459	5567	4308	4356	9468	3729	30887
1997	3424	5305	4243	3389	9292	3882	29505
1998	3549	5247	3563	3485	9196	3471	28511
1999	3551	4419	3190	3476	7478	2804	24918
2000	3528	4266	2628	2345	7275	2792	22834
2001	3473	4359	2620	2291	7230	2860	22833
2002	3505	4400	2656	2334	7033	2886	22814
2003	1751	3275	2103	1532	5124	3139	16924

FONTE: Elaboración propia.

⁵ Para unha maior información sobre os aglomerados urbanos que corresponden ás rexións estatísticas, así como para máis detalles sobre a *EPH*, pode consultarse a información proporcionada polo INDEC en www.indec.gov.ar.

No caso español, a información utilizada obtense do *Panel de Hogares de la Unión Europea (PHOGUE)*⁶, que tamén consiste nunha enquisa panel de fogares e individuos, deseñada e coordinada pola EUROSTAT, para os 15 países da Unión Europea e que corresponde ás ondadas do período 1994-2000, con referencia temporal ao período 1993-1999. En particular, neste traballo utilizamos só os datos que corresponden a España, cuxos tamaños mostrais presentamos na táboa 2.

Táboa 2.- Datos mostrais dispoñibles en España

ANO	TOTAL
1994	7142
1995	6448
1996	6132
1997	5714
1998	5438
1999	5299
2000	5047

FONTE: Elaboración propia.

No presente traballo utilízase a información dos fogares, estimando a súa posición económica a partir do ingreso bruto mensual total familiar (ITF), calculado mediante agregación dos ingresos individuais totais achegados por todos os compoñentes do fogar.

En ambos os dous casos, tanto no arxentino coma no español, utilizáronse os IPC dos respectivos países para expresar os ingresos en pesos e en pesetas do ano 2000, respectivamente. Así mesmo, utilizáronse as taxas de cambio correspondentes para expresar as dúas moedas en dólares estadounidenses do ano 2000 e poder realizar as comparacións pertinentes.

4. METODOLOXÍA

Como xa se expuxo neste traballo, a unidade de análise relevante é o fogar. Para ter en conta as economías de escala internas dos distintos fogares, utilízanse os *ingresos brutos equivalentes*, construídos incorporando a economía de escala presente no fogar a través da oportuna escala de equivalencia (*E*) da seguinte maneira (Duclos e Mercader-Prats, 1999):

$$Y = \frac{ITF}{E}$$

Agora ben, a selección da escala de equivalencia altera os resultados obtidos tanto no estudo da incidencia coma no da intensidade da pobreza, provocando patróns de comportamento recoñecibles, como se pon de manifesto en Coulter, Co-

⁶ Para ampliar a información sobre as características dos datos da *PHOGUE*, pode consultarse Peracchi (2002) ou a información proporcionada polo Instituto Nacional de Estadística (INE) en www.ine.es, ou pola Oficina Estadística Europea (EUROSTAT).

well e Jenkins (1992) ou en Casas, Domínguez e Núñez (2001), cando se utilizan escalas de equivalencia paramétricas, das que o caso máis utilizado é a potencial, proposta por Buhmann *et al.* (1988). Por outra parte, tal e como se afirma en Pena *et al.* (1996), non pode falarse dunha escala de equivalencia que resulte claramente superior ao resto. Por todo iso, neste traballo optouse por utilizar as dúas escalas de equivalencia máis habituais na literatura sobre desigualdade e pobreza, facilitando a comparación dos resultados obtidos: o ingreso *per cápita* e a escala biparamétrica da OCDE (De Vos e Zaidi, 1997):

$$\text{PER CÁPITA: } E = N$$

$$\text{OCDE: } E = 1 + 0,7.(A-1) + 0,5.K$$

onde A indica o número de adultos a excepción do cabeza de familia, K^7 expresa o número de nenos e N representa o tamaño do fogar. Desta maneira, no primeiro caso, admítese que todos os integrantes do fogar participan por igual do ingreso, mentres que o segundo caso introduce coeficientes correctores.

En canto ao limiar de pobreza, tal e como se dixo na introdución, o método máis utilizado en América latina é o baseado nas *Necesidades Básicas Insatisfechas*, fundamentado nunha serie de indicadores censuais. No caso da Arxentina, o INDEC elabora o limiar de pobreza de acordo con este método, que é o empregado na case totalidade da literatura sobre pobreza nesta área. Así e todo, aínda que desta maneira pode identificarse máis ben a pobreza estrutural, queda rapidamente desactualizada ao utilizar os censos como fonte de información. Este feito, xunto coas críticas expostas en Crosta (2000) e xa incorporadas na introdución, levan a adoptar un limiar de pobreza relativo neste estudo.

Os limiares relativos de pobreza definen os fogares pobres en relación co nivel de ingreso da poboación na que han de desenvolverse, e por iso quedan definidos mediante unha fracción dalgunha medida de posición central. Neste traballo utilízase o 60% da mediana dos ingresos equivalentes que, tendo en conta o carácter asimétrico típico das distribucións de ingresos⁸, aseméllase ao 50% do ingreso medio equivalente, que é a opción máis habitual, pero presenta unha maior estabilidade tendo en conta que o comportamento da mediana está menos influenciado por valores extremos ca o da media aritmética, como é ben coñecido.

Para a análise da evolución da incidencia da pobreza utilízase, como é habitual, a *taxa de pobreza* ou *headcount ratio*, definida pola proporción de pobres:

$$H = \frac{q}{n}$$

⁷ Considéranse nenos aos membros do fogar menores de 16 anos ou aos menores de 18 anos sempre que estén cursando estudos.

⁸ As características xerais das distribucións de ingreso poden verse en Pena *et al.* (1996), por exemplo.

onde q é o número de fogares pobres, é dicir, que están situados baixo o limiar de pobreza e n o número de fogares na mostra.

En canto á análise da intensidade da pobreza, de acordo co argumentado ao tratar o marco teórico, seleccionouse a familia de medidas de Foster, Greer e Thorbecke, tendo en conta que é a que mellor comportamento presenta en relación coas propiedades esixibles ás medidas de pobreza (Ruiz-Castillo, 1987). A súa formulación, a partir dos ingresos equivalentes totais (Y), vén dada pola seguinte expresión:

$$FGT_{\alpha}(Y) = \frac{1}{n} \sum_{y_i \leq z} \left(\frac{z - y_i}{z} \right)^{\alpha}, \alpha \geq 0$$

onde z é o limiar de pobreza e α es un parámetro que representa o grao de aversión á pobreza da poboación que se estuda. Obviamente, o caso $\alpha=0$ queda reducido á taxa de pobreza, e canto maior sexa o parámetro α máis intensa será a ponderación que corresponde aos ingresos moi afastados do limiar de pobreza. Considérase que o valor que mellor equilibra esas ponderacións corresponde ao de $\alpha=2$, que será o utilizado neste estudo e que pode interpretarse como unha combinación da brecha da pobreza, ou importe necesario para erradicar a pobreza e a desigualdade existente na poboación pobre, polo que ás veces se lle denomina *severidade da pobreza*.

5. ESTUDO DA POBREZA NA ARXENTINA DURANTE O PERÍODO 1993-2003

A continuación, procédese ao estudo da evolución da incidencia e da intensidade da pobreza na Arxentina durante o período temporal especificado. Para iso, comézase coa análise do país no seu conxunto, para pasar despois ao estudo comparado das grandes rexións que o integran e determinar se a dita evolución se comportou ou non de maneira homoxénea.

5.1. INCIDENCIA E INTENSIDADE GLOBAIS DA POBREZA

Na táboa 3 preséntanse os limiares de pobreza obtidos para a Arxentina, para cada ano e cos ingresos equivalentes obtidos, segundo cada unha das escalas de equivalencia utilizadas. Están expresados en dólares estadounidenses do ano 2000 e corresponden a ingresos totais mensuais.

Ao efectuar a análise destes resultados, cómpre lembrar que os limiares de pobreza están relacionados directamente coa mediana dos ingresos correspondentes, polo que mostra como evolucionaron tamén estes durante o período. En calquera caso, obsérvase que o limiar de pobreza exhibe unha tendencia decrecente ata o ano

1998, no que se produce un pequeno repunte, para continuar descendendo despois. No ano 2002 observase un descenso de máis dun 440% con respecto ao ano anterior, producido pola crise de decembro do ano 2001, como xa se indicou na introdución. Apréciase tamén como se produce unha nova repunta no ano 2003, que pode cuantificarse nun 17,8% respecto ao ano anterior, de considerarmos o ingreso *per cápita*, e nun 18,02% en relación cos ingresos totais equivalentes de utilizarmos a escala da OCDE.

Táboa 3.- Limiares de pobreza na Arxentina segundo a escala de equivalencia utilizada

ANO	PER CÁPITA	OCDE
1993	124,72	159,04
1994	119,90	150,70
1995	118,19	151,88
1996	106,31	138,97
1997	109,69	140,59
1998	112,09	142,76
1999	108,70	140,14
2000	105,00	134,21
2001	102,73	133,30
2002	18,91	24,56
2003	23,01	29,96

FONTE: Elaboración propia.

De maneira máis visual, na gráfica 1 obsérvanse os limiares de pobreza construídos a partir dos ingresos medianos equivalentes por ano para o caso arxentino segundo as dúas escalas utilizadas. O comportamento das series en ambas as dúas gráficas é moi similar; así e todo, os valores dos ingresos *per cápita* son menores ca os dos ingresos segundo a escala da OCDE, como era de esperar. Tal e como se comentou, nótase unha clara tendencia decrecente, sendo unha característica destacable o amplo rango de inicio das series e a súa posterior converxencia a un rango máis acoutado. Unha cuestión que non pasa desapercibida é a gravidade da crise arxentina de finais do ano 2001, xa que se observa claramente a diminución do poder adquisitivo da moeda nacional (o peso) con respecto ao dólar.

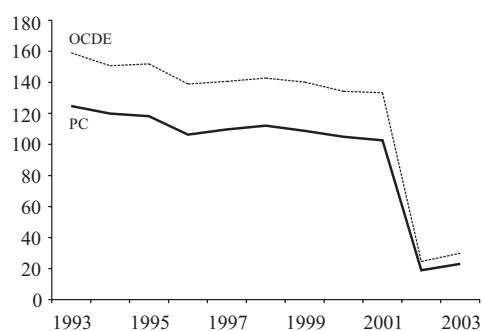
Na táboa 4 presentamos os resultados obtidos para os indicadores de incidencia e de intensidade da pobreza seleccionados neste traballo, utilizando ambas as dúas escalas de equivalencia.

En relación coa proporción de fogares pobres, medida a través da taxa de pobreza (*H*), é destacable a tendencia crecente iniciada no ano 1996 e que se prolonga ata o ano 2002, ano no que se aprecia un descenso. Como se observa, os valores de pobreza son elevados, de modo que para todos os casos se supera a taxa do 28%. A partir da gran crise arxentina, estas taxas alcanzan os seus valores máis elevados, chegando ata o 36% ao utilizar o ingreso *per cápita* no ano 2002.

Estes movementos aprécianse cunha maior claridade na gráfica 2. Obsérvase que as porcentaxes de pobreza alcanzadas ao considerar ingresos *per cápita* son maiores ca os dos ingresos equivalentes na escala da OCDE, o que está en conso-

nancia co comportamento habitual fronte a diversas escalas de equivalencia (Coulter *et al.*, 1992).

Gráfica 1.- Limiares de pobreza arxentinos

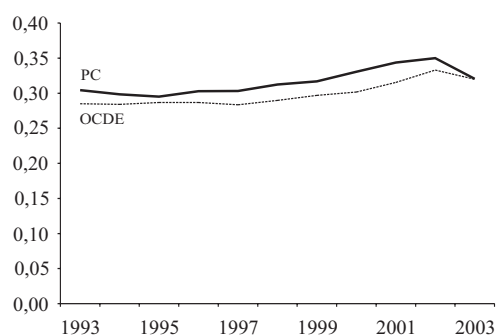

Táboa 4.- Indicadores de pobreza na Arxentina segundo a escala de equivalencia utilizada. Período 1993-2003

ANO	PER CÁPITA		OCDE	
	<i>H</i>	<i>FGT₂</i>	<i>H</i>	<i>FGT₂</i>
1993	0,3043	0,1225	0,2849	0,1148
1994	0,2985	0,1202	0,2841	0,1112
1995	0,2950	0,1137	0,2866	0,1061
1996	0,3027	0,1215	0,2869	0,1148
1997	0,3033	0,1177	0,2834	0,1095
1998	0,3124	0,1304	0,2896	0,1220
1999	0,3169	0,1314	0,2970	0,1235
2000	0,3306	0,1434	0,3016	0,1352
2001	0,3436	0,1530	0,3152	0,1459
2002	0,3499	0,1812	0,3331	0,1742
2003	0,3204	0,1499	0,3200	0,1428

FONTE: Elaboración propia.

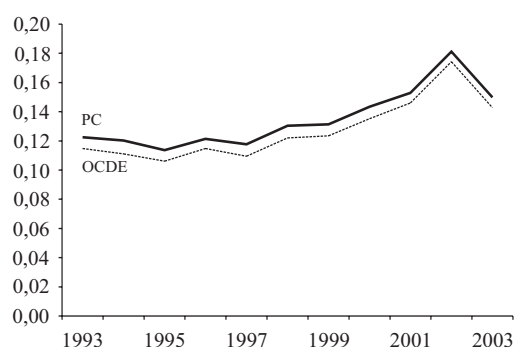
Gráfica 2.- Incidencia da pobreza na Arxentina

Con respecto á intensidade da pobreza, tratamos de poñer de manifesto a evolución da magnitude do fenómeno máis alá da proporción de fogares afectados, que se determinou a través da incidencia. A táboa 4 mostra, en ambas as dúas escalas de equivalencia, un movemento oscilatorio do indicador, aínda que cunha nítida tendencia crecente ata o ano 2002, para diminuír tamén máis dun 20% no ano 2003. Estas consideracións aprécianse claramente na gráfica 3.

A tendencia crecente das series é destacable. Á súa vez, os valores calculados do índice FGT_2 son elevados, o que indica a presenza de severas bolsas de pobreza.

Gráfica 3.- Intensidade da pobreza na Argentina

5.2. INCIDENCIA E INTENSIDADE DA POBREZA NAS REXIÓNS XEOGRÁFICAS

Antes de iniciar o estudo da pobreza por rexións xeográficas na Argentina, cómpre lembrar que a liña de pobreza considerada neste caso é a do país no seu conxunto, para apreciar a situación incluíndo os seus diversos niveis de vida. Así, non é sorprendente que a Patagonia teña taxas de pobreza moi baixas –en torno ao 15%, considerando ambas as dúas escalas– comparada co resto das rexións. A rexión máis pobre relativamente é o NEA, ao presentar unhas taxas que están preto do 50% (coa escala *per cápita*) no ano 2002. Un caso destacable é o do NOA, xa que esta é a única rexión que presenta unha tendencia decrecente. Os resultados completos para o ingreso *per cápita* preséntanse na táboa 5.

A gráfica 4 mostra as traxectorias obtidas a partir das taxas de pobreza presentadas na táboa 5.

Volvendo ao caso de NOA (noroeste arxentino), obsérvase unha tendencia decrecente da taxa de pobreza se se compara co primeiro ano do período que se estuda, presentando a peculiaridade de que, cando se produce a crise arxentina, que se reflicte nos ingresos brutos do mes de maio do ano 2002, a proporción de fogares pobres diminúe con respecto ao ano anterior. Un comportamento similar pode observarse tamén na rexión de Cuyo.

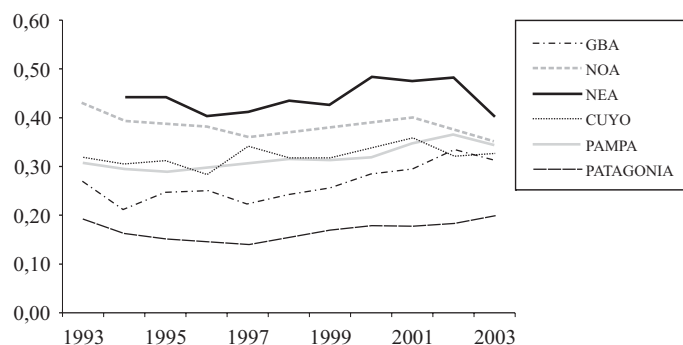
Os resultados obtidos para a taxa de pobreza cando se utiliza a escala da OCDE preséntanse na táboa 6.

Táboa 5.- Porcentaxes de pobres por rexións xeográficas na Arxentina (*per cápita*)

ANO	GBA	NOA	NEA	CUYO	PAMPA	PATAGONIA
1993	0,2698	0,4291	-	0,3166	0,3090	0,1943
1994	0,2126	0,3920	0,4431	0,3039	0,2941	0,1637
1995	0,2478	0,3857	0,4417	0,3111	0,2902	0,1509
1996	0,2509	0,3832	0,4051	0,2854	0,2972	0,1470
1997	0,2225	0,3621	0,4123	0,3420	0,3042	0,1396
1998	0,2426	0,3715	0,4336	0,3199	0,3151	0,1556
1999	0,2557	0,3804	0,4273	0,3173	0,3160	0,1705
2000	0,2843	0,3908	0,4840	0,3407	0,3177	0,1784
2001	0,2934	0,3992	0,4763	0,3588	0,3469	0,1776
2002	0,3341	0,3786	0,4834	0,3226	0,3667	0,1836
2003	0,3135	0,3493	0,4042	0,3244	0,3435	0,1982

FONTE: Elaboración propia.

Gráfica 4.- Evolución das taxas de pobreza nas rexións arxentinas. Ingreso bruto *per cápita*

Táboa 6.- Porcentaxes de pobres por rexións xeográficas na Arxentina (OCDE)

ANO	GBA	NOA	NEA	CUYO	PAMPA	PATAGONIA
1993	0,2616	0,3883	-	0,2895	0,3009	0,1692
1994	0,2170	0,3583	0,4268	0,2754	0,2941	0,1454
1995	0,2547	0,3622	0,4328	0,2991	0,2891	0,1344
1996	0,2454	0,3539	0,3816	0,2668	0,2870	0,1389
1997	0,2129	0,3263	0,3826	0,3207	0,2933	0,1231
1998	0,2322	0,3330	0,4013	0,2884	0,3018	0,1368
1999	0,2391	0,3453	0,4056	0,2943	0,3038	0,1555
2000	0,2619	0,3516	0,4482	0,2938	0,2940	0,1633
2001	0,2704	0,3611	0,4454	0,3178	0,3235	0,1573
2002	0,3195	0,3559	0,4620	0,3063	0,3543	0,1660
2003	0,3170	0,3435	0,3985	0,3179	0,3501	0,1962

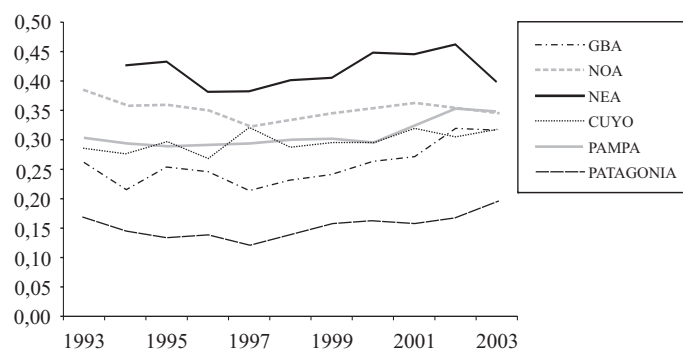
FONTE: Elaboración propia.

Aínda que, como cabía esperar, as taxas son lixeiramente inferiores que cando se usa o ingreso *per cápita*, obsérvanse uns comportamentos relativos similares. Polo tanto, continuaremos coa análise das restantes rexións.

Desta maneira, o Gran Bos Aires (GBA), a rexión nordés (NEA) e a Pampa presentan un comportamento moi similar. En efecto, desde o ano 1998 ata o ano 2002 a taxa de pobreza mostra unha tendencia crecente finalizando cunha diminución no ano 2003, máis acentuada no caso da NEA que se sitúa en torno ao 16% con respecto ao ano anterior. Así e todo, a Patagonia destaca por ser a excepción neste comportamento, xa que no ano 2003 se observa máis dun 15% de fogares pobres ca no ano anterior.

Estas evolucións tamén poden observarse na gráfica 5, que corresponde ás taxas de pobreza calculadas sobre os ingresos equivalentes, segundo a escala OCDE.

Gráfica 5.- Evolución das taxas de pobreza nas rexións argentinas. Ingreso bruto escala da OCDE

Para o caso da intensidade da pobreza, en todas as rexións e para as dúas escalas consideradas, preséntase unha tendencia claramente crecente nas series do índice FGT_2 . De novo, a rexión menos intensamente pobre é a Patagonia e a que máis, na maioría dos casos, é a rexión pampeana. Os valores deste indicador preséntanse nas táboas 7 e 8 que se mostran a continuación para cada unha das escalas de equivalencia consideradas.

En ambos os dous casos obsérvase un comportamento similar, de acordo co formulado anteriormente. As traxectorias relativas da intensidade de pobreza neste período obsérvanse claramente nas gráficas 6 e 7.

Cómpre destacar, dentro do patrón xeral xa descrito e con lixeiras variantes con respecto ás taxas de pobreza, como a recuperación máis notable tras a crise se observa na NEA, cun descenso superior ao 36% da intensidade da pobreza no ano 2003 con respecto á que presentaba no ano 2002. No resto do período, con certos altibaxos, prodúcese unha tendencia crecente en todas as rexións, merecendo unha

menção á parte o caso do Gran Bos Aires no subperíodo 1997-2002. Con todo, as rexións NOA, Cuyo e Pampa son as que presentan unha tendencia máis suavizada.

Táboa 7.- Intensidade da pobreza por rexións xeográficas na Arxentina (*per cápita*)

ANO	GBA	NOA	NEA	CUYO	PAMPA	PATAGONIA
1993	0,1530	0,1293	-	0,0992	0,1337	0,0808
1994	0,1150	0,1188	0,1774	0,0940	0,1456	0,0677
1995	0,1369	0,1080	0,1700	0,0893	0,1285	0,0587
1996	0,1417	0,1237	0,1445	0,0839	0,1401	0,0694
1997	0,1041	0,1170	0,1328	0,1148	0,1449	0,0520
1998	0,1332	0,1243	0,1600	0,0984	0,1596	0,0611
1999	0,1416	0,1174	0,1507	0,1101	0,1615	0,0650
2000	0,1574	0,1284	0,1909	0,1194	0,1629	0,0732
2001	0,1645	0,1379	0,1903	0,1370	0,1797	0,0729
2002	0,2137	0,1499	0,2210	0,1223	0,2250	0,0941
2003	0,1932	0,1105	0,1401	0,1167	0,2117	0,0887

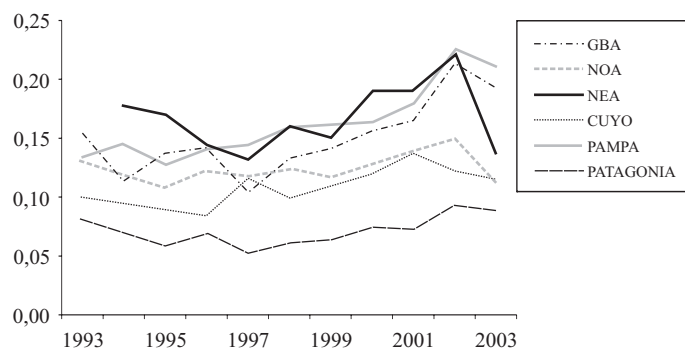
FONTE: Elaboración propia.

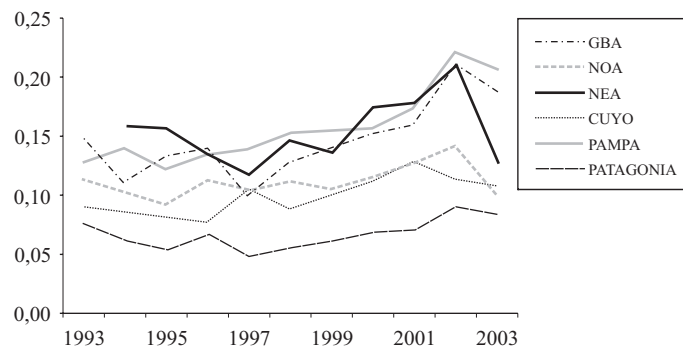
Táboa 8.- Intensidade da pobreza por rexións xeográficas na Arxentina (OCDE)

ANO	GBA	NOA	NEA	CUYO	PAMPA	PATAGONIA
1993	0,1492	0,1139	-	0,0901	0,1273	0,0754
1994	0,1113	0,1032	0,1610	0,0847	0,1391	0,0625
1995	0,1333	0,0941	0,1566	0,0804	0,1230	0,0543
1996	0,1387	0,1124	0,1342	0,0766	0,1352	0,0668
1997	0,0998	0,1045	0,1178	0,1053	0,1392	0,0485
1998	0,1291	0,1110	0,1463	0,0892	0,1532	0,0568
1999	0,1372	0,1047	0,1378	0,1021	0,1555	0,0607
2000	0,1526	0,1153	0,1768	0,1102	0,1569	0,0693
2001	0,1606	0,1265	0,1778	0,1296	0,1744	0,0696
2002	0,2092	0,1394	0,2089	0,1143	0,2197	0,0906
2003	0,1882	0,0998	0,1284	0,1080	0,2067	0,0846

FONTE: Elaboración propia.

Gráfica 6.- Evolución da intensidade da pobreza nas rexións arxentinas. Ingreso bruto *per cápita*

Gráfica 7.- Evolución da intensidade da pobreza nas rexións arxentinas. Ingreso bruto escala da OCDE

6. ANÁLISE COMPARATIVA DA POBREZA EN ESPAÑA E NA ARXENTINA DURANTE O PERÍODO 1993-1999

A continuación desenvólvese a análise comparativa durante o período 1993-1999, que é o período para o que se dispón de información para ambos os dous países, xa que cómpre lembrar que as ondas do *PHOGUE* rexistran os ingresos do ano anterior e que as dispoñibles se refiren ao período 1994-2000, de onde se obtiveron os datos correspondentes a España.

6.1. BREVE DESCRICIÓN DA POBREZA EN ESPAÑA (1993-1999)

Posto que o obxectivo deste traballo é o estudo da evolución da pobreza na Arxentina e a súa comparación con España, neste epígrafe só se realizará unha breve descrición para España. Un estudo máis completo do caso español para o período analizado pode verse en Domínguez, Núñez e Rivera (2004), aínda que traballando co ingreso neto (como aproximación á renda dispoñible), polo que os resultados obtidos indican niveis de pobreza máis elevados, tanto en incidencia coma en intensidade, ca os atopados no presente estudo.

Os resultados obtidos, tanto para a análise da incidencia como para o da intensidade da pobreza no caso español, para os ingresos brutos equivalentes con ambas as dúas escalas de equivalencia preséntanse na táboa 9.

En relación coa incidencia da pobreza e para ambas as dúas escalas de equivalencia, pode observarse un descenso continuado da taxa de pobreza ata o ano 1996 (que corresponde á onda do ano 1997), para continuar o seu descenso ata o ano 1999, ano no que se produce unha nova repunta. En xeral, apréciase unha diminución da proporción de fogares pobres para o período no seu conxunto, que pode cifrarse nun 4,8% nos ingresos brutos *per cápita* e nun 8,8% de considerarmos os in-

gresos brutos equivalentes utilizando a escala da OCDE. Esta evolución pode apreciarse con maior claridade na gráfica 8.

En canto á intensidade da pobreza, a gráfica 9 mostra traxectorias similares ás analizadas no estudo da incidencia, aínda que agora se presentan máis suavizadas.

Táboa 9.- Indicadores de pobreza en España segundo a escala de equivalencia utilizada (período 1994-2000)

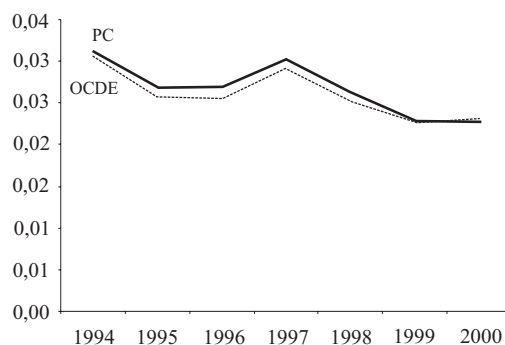
ANO	PER CÁPITA		OCDE	
	<i>H</i>	<i>FGT₂</i>	<i>H</i>	<i>FGT₂</i>
1994	0,1595	0,0312	0,1595	0,0306
1995	0,1535	0,0269	0,1483	0,0257
1996	0,1549	0,0270	0,1443	0,0255
1997	0,1573	0,0303	0,1516	0,0291
1998	0,1493	0,0265	0,1418	0,0252
1999	0,1468	0,0229	0,1404	0,0227
2000	0,1518	0,0227	0,1454	0,0232

FONTE: Elaboración propia.

Gráfica 8.- Incidencia da pobreza en España por ondas

Gráfica 9.- Intensidade da pobreza en España por ondas

Así, entre os anos 1993 e 1999 obsérvase como se produce unha diminución da intensidade da pobreza, que pode cifrarse nun 27,24% con ingresos *per cápita* e nun 24,18% se utilizamos a escala da OCDE. Así pois, aínda que as diminucións porcentuais da proporción de fogares pobres se sitúan entre o 4,8% e o 8,8%, dependendo da escala de equivalencia considerada, as diminucións observadas na intensidade da pobreza son comparativamente moito maiores en termos porcentuais. Polo tanto, podería concluírse que a magnitude da pobreza diminuíu moito máis cá súa incidencia e, xa que logo, que os fogares españois pobres o son menos no ano 1999 do que o eran no 1993, ademais de ser menos en proporción.

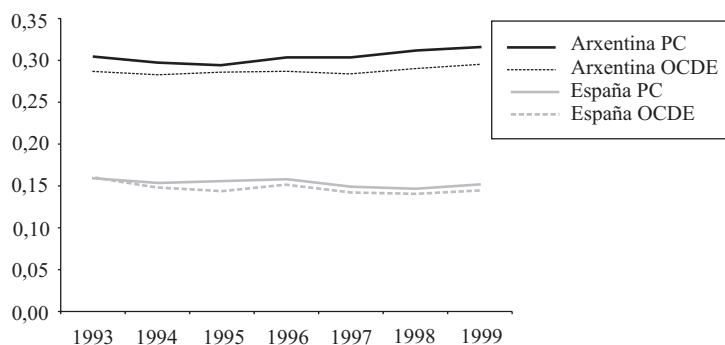
6.2. ANÁLISE COMPARATIVA ENTRE A ARXENTINA E ESPAÑA

Finalmente, desenvólvese a comparación da pobreza relativa experimentada en España e na Arxentina durante o período 1993-1999, lembrando que os limiares de pobreza relativos utilizados son os propios de cada país. Polo tanto, a comparación debe entenderse a través dos fogares pobres en relación coa situación xeral respectiva de cada un dos países.

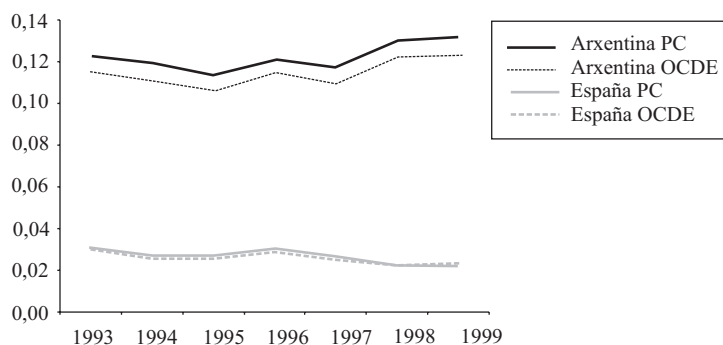
Posto que os resultados concretos xa se presentaron en epígrafes anteriores, na gráfica 10 comparamos as taxas de pobreza obtidas en ambos os dous países tendo en conta as escalas de equivalencia utilizadas.

Cómpre destacar, en primeiro lugar, que as taxas de pobreza na Arxentina son sempre significativamente superiores ás españolas durante todo o período analizado nunha proporción de case o dobre. Ademais, mentres que no caso español pode falarse dunha estabilidade relativa nas taxas de pobreza, xa que oscilan entre o 14% e o 16%, como xa se analizou, na Arxentina apréciase unha tendencia crecente, sempre superior ao 28%, e debe terse en conta que o período que agora se analiza é inmediatamente anterior á crise.

Gráfica 10.- Comparación das taxas de pobreza segundo a escala de equivalencia

Na gráfica 11 pode observarse agora a comparación de ambos os dous países, tendo en conta a evolución da intensidade da pobreza.

Gráfica 11.- Comparación das intensidades de pobreza segundo a escala de equivalencia

Neste caso obsérvase unha clara tendencia ascendente do indicador de intensidade para o caso arxentino, con lixeiros movementos en sentido contrario, mantendo os seus valores entre o 10% e o 14%, dependendo da escala utilizada, e alcanzando o seu máximo valor no último ano do período estudado, que corresponde ao ano 1999. Con todo, constátase como a tendencia é decrecente no caso español, con lixeiras repuntas como a do ano 1996, manténdose sempre en torno ao 2% ou ao 3%.

De analizarmos conxuntamente ambos os dous compoñentes da pobreza (incidencia e intensidade), debe concluírse que durante o período 1993-1999, inmediatamente anterior á crise arxentina, a proporción relativa de fogares pobres practicamente duplicou á española, mentres que a súa magnitude, medida a través da intensidade, quintuplicouse, de maneira que ao feito de que a poboación pobre sexa máis numerosa na Arxentina en termos relativos, cómpre engadirlle a existencia de severas bolsas de pobreza, admitindo ademais que os fogares en situación de pobreza na Arxentina o son cunha maior intensidade ca en España, sempre en termos relativos, que foi a opción elixida ao longo de todo este traballo. En termos absolutos tamén cómpre subliñar o importante diferencial entre os ingresos medianos que existen entre España e a Arxentina, que se sitúan durante o período analizado en proporcións próximas ao dobre.

7. CONCLUSIÓN

Neste traballo analizouse o impacto sobre a pobreza motivado polas circunstancias económicas acaecidas no pasado recente na Arxentina, utilizando limiares de pobreza relativos. Desta maneira, púidose constatar a evolución da pobreza durante o período 1993-2003, o que inclúe información posterior aos anos 2001 e 2002 e nos que se pode localizar a crise arxentina, cuantificando as consecuencias en relación coa magnitude da pobreza, antes e despois dela, e establecendo como patrón

de comparación a evolución da pobreza en España durante o período 1993-1999, o que permite contextualizar as cifras obtidas.

Para desenvolver o obxectivo mencionado, comezouse estudando a incidencia da pobreza a través da taxa de pobreza e súa intensidade, utilizando a medida de Foster, Greer e Thorbecke de orde 2, tanto para a Arxentina no seu conxunto como para as seis grandes rexións estatísticas definidas polo INDEC, durante o período global de referencia do traballo (1993-2003), para configurar un estudo rexional comparado da evolución da pobreza. Posteriormente, elixiuse o subperíodo 1993-1999, no que se conta coa información dos ingresos dos fogares en España proporcionada pola *PHOGUE*, para, tras revisar brevemente a evolución da pobreza en España, proceder ao estudo comparativo coa evolución observada na Arxentina.

En relación coa evolución da pobreza na Arxentina, cómpre subliñar a caída no limiar de pobreza relativo rexistrada no ano 2002 tras a crise, consecuencia directa da perda de poder adquisitivo sufrida pola poboación. Con ambas as dúas escalas de equivalencia obsérvase como a incidencia e a intensidade da pobreza evolucionan de modo similar, é dicir, seguen unha tendencia crecente en todo o período, seguidas por unha notable recuperación no ano 2003, ano posterior á crise. En calquera caso, a proporción de fogares pobres experimenta unha suba duns 5 puntos porcentuais ata o ano 2002, para despois descender en torno aos 2 ou 3 puntos porcentuais no ano 2003, dependendo da escala de equivalencia utilizada, pasando aproximadamente dun 30% no ano 1993 a un 32% no ano 2003, aínda que coa evolución apuntada. A mesma tendencia preséntase en relación coa intensidade, aínda que agora cun carácter máis marcado, o que dá unha idea da magnitude da pobreza soportada, de maneira que pasa dun valor en torno ao 12% (calculado co indicador *FGT₂*) no ano 1993 ao 15% no ano 2003, pasando por un valor en torno ao 18% no ano 2002. Todos estes valores son moi altos, tendo en conta a escala habitual do indicador e a súa comparación posterior cos datos presentes en España.

En canto á evolución rexional, aprécianse patróns similares en todas as rexións, tanto en relación coa incidencia coma coa intensidade. Basicamente, a tendencia é similar á exposta no caso global, aínda que a Patagonia destaca por ser a rexión menos pobre e Cuyo por escapar do patrón xeral, adiantando o seu valor máximo nun ano (2001), o que tamén ocorre co noroeste arxentino (NOA) na evolución da incidencia. O nordés arxentino (NEA) destaca por exhibir as máis altas taxas de pobreza en todo o período, así como na súa intensidade só superada por Cuyo no período 2002-2003, mostrando tamén un notable descenso no ano 2003.

De considerarmos a comparación con España no período 1993-1999, observamos como a proporción de fogares pobres na Arxentina se sitúa en torno ao dobre da atopada en España. Ademais, a intensidade da pobreza quintuplicouse, de maneira que debe concluírse que a poboación relativamente pobre foi moito maior na Arxentina ca en España, acompañada dun forte diferencial en canto á súa severidade, o que suxire a existencia de severas bolsas de pobreza na Arxentina en comparación coa situación española.

Finalmente, en relación coa literatura existente sobre a evolución da pobreza na Arxentina, cómpre destacar diversos aspectos novidosos. En primeiro lugar, o período utilizado é máis amplo ca o da maioría de estudos realizados. Ademais, este estudo non se limita só á provincia determinada polo Gran Bos Aires, senón que abrangue o país no seu conxunto. Por outra parte, fronte á utilización xeneralizada do método das *Necesidades Básicas Insatisfechas*, que xera liñas de pobreza absolutas, neste estudo optouse pola definición de limiares de pobreza relativos para definir os fogares pobres en relación coa contorna en que viven e superando o problema da perda de representatividade das liñas absolutas construídas en función da información censual. Incluíronse dúas escalas de equivalencia (*per cápita* e OCDE) para ofrecer unha idea do impacto que xera a asunción habitual dunha soa escala nos valores calculados. Finalmente, fronte á tónica habitual de medir só a incidencia a partir da proporción de pobres, inclúese ademais o estudo da intensidade da pobreza, que ofrece información sobre a magnitude ou severidade da pobreza soportada polos fogares.

BIBLIOGRAFÍA

- BRANDOLINI, A.; D'ALESSIO, G. (2000) : "Measuring Well-being in the Functionings Space", *26th General Conference of the International Association for Research in Income and Wealth (IARIW)*. Cracovia (Polonia). (En <http://www.iariw.org>).
- BUHMANN, B.; RAINWATER, L.; SCHMAUS, G.; SMEEDING, T. (1988): "Equivalence Scales, Well-being, Inequality and Poverty: Sensitivity Estimates Across Ten Countries Using the Luxembourg Income Study (LIS) Database", *Review of Income and Wealth*, 34, pp. 115-42.
- CANTÓ, O.; DEL RÍO, C.; GRADÍN, C. (2003): "La evolución de la pobreza estática y dinámica en España en el período 1985-1995", *Hacienda Pública Española / Revista de Economía Pública*, 167, 4, pp. 87-119.
- CASAS, J.M.; DOMÍNGUEZ, J.; NÚÑEZ, J.J. (2001): "Sobre la utilización de las escalas de equivalencia en el estudio de la desigualdad y la pobreza", *Anales de Economía Aplicada. Actas de la XV Reunión Anual de ASEPELT-España*. (Publicación en CD-ROM). A Coruña.
- CASAS, J.M.; DOMÍNGUEZ, J.; NÚÑEZ, J.J. (2003): "La pobreza en España: estudio a partir de curvas I.I.D. y su sensibilidad frente a escalas de equivalencia", en J.M. Casas e A. Pulido [coord.]: *Información económica y técnicas de análisis en el siglo XXI*, pp. 161-173. INE.
- COULTER, F.A.E.; COWELL, F.A.; JENKINS, S.P. (1992): "Equivalence Scales Relativities and the Extent of Inequality and Poverty", *Economic Journal*, 102, pp.1067-1082.
- CROSTA, F. (2000): "La medición de la pobreza en la Argentina. Revisión metodológica y estimaciones", *Anales de la AAEP*. (En <http://www.aaep.org.ar>).
- CRUCES, G. (2005): *Income Fluctuations, Poverty and Well-being Over Time: Theory and Application to Argentina*. (STICERD Working Paper). London School of Economics.
- CRUCES, G.; WODON, Q. (2003a): "Argentina's crises and the poor, 1995-2002", *Económica La Plata*, 2, núm. 1-2, pp. 55-96.

- CRUCES, G.; WODON, Q. (2003b): "Transient and Chronic Poverty in Turbulent Times: Argentina 1995-2002", *Economic Bulletin*, 9, 3, pp. 1-12.
- DE VOS, K.; ZAIDI, M.A. (1997): "Equivalence Scale Sensitivity of Poverty Statistics for the Member States of the European Community", *Review of Income and Wealth*, 43, 3, pp. 319-334.
- DEL RÍO, C.; RUIZ-CASTILLO, J. (2001): "TIPs for Poverty Analysis. The Case of Spain, 1980-81 to 1990-91", *Investigaciones Económicas*, vol. XXV, 1, pp. 63-91.
- DOMÍNGUEZ, J.; NÚÑEZ, J.J.; RIVERA, L.F. (2004): "Trends in Inequality and Poverty in the EU from 1993 to 1999, using Sets of Different Measures", *28th General Conference of the International Association for Research in Income and Wealth (IARIW)*: Cork (Irlanda). (En <http://www.iariw.org/papers/juanad.pdf>).
- DUCLOS, J.Y.; MERCADER-PRATS, M. (1999): "Household Needs and Poverty: With an Application to Spain and the U.K.", *Review of Income and Wealth*, 45, 1, pp. 77-98.
- EBERT, U.; MOYES, P. (2002): "A Simple Axiomatization of the Foster, Greer and Thorbecke Poverty Orderings", *Journal of Public Economic Theory*, 4, 4, pp. 455-473.
- FOSTER, J.E.; GREER, J.; THORBECKE, E. (1984): "A Class of decomposable Poverty Measures", *Econometrica*, 52, pp. 761-766.
- FOSTER, J.E.; SEN, A.K. (1997): *On Economic Inequality. Expanded Edition*. Oxford: Clarendon Paperbacks..
- GARCÍA, C.; NÚÑEZ, J.J.; RIVERA, L.F.; ZAMORA, A.I. (2002): "Análisis comparativo de la desigualdad a partir de una batería de indicadores. El caso de las comunidades autónomas españolas en el periodo 1973-1991", *Estudios de Economía Aplicada*, 20, 1, pp. 137-154.
- HAGENAARS, A.J.M.; VAN PRAAG, B. (1985): "A Synthesis of Poverty Line Definition", *Review of Income and Wealth*, 31, pp. 139-154.
- JENKINS, S.P.; LAMBERT, P.J. (1997): "Three I's of Poverty Curves, with an Analysis of UK Poverty Trends", *Oxford Economic Papers*, 49, pp. 317-327.
- KAKWANI, N.C. (1980): *Income Inequality and Poverty: Methods of Estimation and Policy Applications*. Oxford University Press.
- LA CAIXA (2000-2004): *Anuario Social de España*. Fundación La Caixa.
- LADERCHI, C.R. (1997): "Poverty and its Many Dimensions: The Role of Income as an Indicator", *Oxford Development Studies*, 25, 3, pp. 345-360.
- MARTÍNEZ, R.; RUIZ-HUERTA, J. (2000): "Income, Multiple Deprivation and Poverty: An Empirical Analysis using Spanish Data", *26th General Conference of the International Association for Research in Income and Wealth (IARIW)*. Cracovia (Polonia). (En <http://www.iariw.org>).
- NÚÑEZ, J.J. (1990): "Una clase de índices estadísticos de pobreza", *Actas de las XV Jornadas Luso-Espanholas de Matemáticas*, vol. IV, pp. 313-319. Évora (Portugal).
- PAZ, J.A.; PISELLI, C. (2000): "Desigualdad de ingresos y pobreza en Argentina", *Anales de la AAEP*. (En <http://www.aaep.org.ar>).
- PENA, J.B. (1977): *Problemas de la medición del bienestar y conceptos afines*. Madrid: INE.
- PENA, J.B. [dir.]; CALLEALTA, F.J.; CASAS, J.M.; MEREDIZ, A.; NÚÑEZ, J.J. (1996): *Distribución personal de la renta en España*. Madrid: Pirámide.
- PERACCHI, F. (2002): "The European Community Household Panel: A Review", *Empirical Economics*, 27, pp. 63-90.

- RUIZ-CASTILLO, J. (1987): “La medición de la pobreza y la desigualdad en España, 1980-81”, *Estudios Económicos*, núm. 42. Madrid: Banco de España.
- SEN, A.K. (1976): “Poverty: An Ordinal Approach to Measurement”, *Econometrica*, 44, pp. 219-231.
- SEN, A.K. (1983): “Poor, Relatively Speaking”, *Oxford Economic Papers*, 35, 2, pp. 153-69.
- TINBERGEN, J. (1991): “On the Measurement of Welfare”, *Journal of Econometrics*, 50, pp. 7-13.
- TOWNSEND, P. (1985): “A Sociological Approach to the Measurement of Poverty: A Rejoinder to Prof. Amartya Sen”, *Oxford Economic Papers*, 37, 4, pp. 659-668.